

پیوستند که برخی به صورت علنی و رسمی نیز خواهان سقوط حکومت در این کشور بودند و در این میان اما ایران با حضور مستشاری در سوریه، به صورت کامل از این کشور حمایت کرد و مانع از سقوط حکومت اسد شد و حالا این تهران بود که توانست آنچه برای منطقه می خواست را به سایر کشورهای غرب آسیا دیکته کند.

روند بازنگری ایران در سیاست خارجی منطقه‌ای خود که روند امیدوارکننده‌ای را طی کرده و سرعت قابل قبولی را نیز برای خود ثبت کرده بود اما مانند تمامی روندهای منطقه‌ای و بین المللی، با طوفان الاقصی در روز ۱۷ اکتبر عملاً متوقف و درگیر با چالش جدید تنش در فلسطین اشغالی شد.

۷ بهمن ماه ۱۴۰۱ (۲۷ ژانویه) و روزهای نخست سال ۲۰۲۳ یک حادثه موجب شد تا روابط ایران و جمهوری آذربایجان که ماه‌های پرتنش‌ی را طی می کرد، به یک باره با تحولی غیرمنتظره مواجه شود؛ در این روز، فردی مسلح، با استفاده از سلاح کلاشینکف به داخل سفارت نفوذ کرده و اورخان عسکروف، رئیس گروه حفاظت سفارت را کشته و دو نفر دیگر را زخمی کرد. بلافاصله پس از این حادثه و به رغم آنکه اعلام شد فرد ضارب دارای مشکلات روانی و انگیزه کاملاً شخصی بوده، باکو با تروریستی نامیدن آن، سفیر و کارکنان خود را فراخواند و سفارت خود در تهران را به حالت تعطیل درآورد.

اما تنش در روابط ایران و آذربایجان از ماه‌ها قبل و پس از پایان جنگ ۴۴ روزه با ارمنستان آغاز شده بود، در حالی که ایران و در رأس آن رهبر جمهوری اسلامی ایران به صورت علنی در جریان این مناقشه حمایت خود را از تمامیت ارضی بازگشت اراضی تحت مناقشه در قره باغ به جمهوری آذربایجان تأکید کرده بودند اما باکو پس از پایان جنگ رویه جدیدی را بر علیه تهران در پیش گرفت. موضوع علنی در تغییر این رویه مسئله تشکیل آنچه جمهوری آذربایجان به عنوان «دالان زنگور» از آن یاد می کند، بود که با عبور از استان «سیونیک» ارمنستان، مرز ایران با این کشور را قطع کرده و عملاً ارتباط زمینی دو کشور را از بین می برد. باکو به دنبال آن بود تا ارتباطی زمینی با نخجوان را ایجاد کرده و دیگر برای دستیابی به این منطقه نیازمند عبور از خاک جمهوری اسلامی ایران نباشد. ایران صراحتاً نسبت به تغییر مرزها و جغرافیای منطقه هشدار داده و مخالفت خود را با ایجاد این مسیر زمینی اعلام کرده است. تاسیس سرکنسولگری ایران در کاپان، مرکز استان سیونیک ارمنستان نیز در راستای همین امر در جریان سفر وزیر امور خارجه به این کشور صورت گرفت. مسئله دیگری نیز که

پیش از تعطیلی سفارت آذربایجان در ایران، به موضوعی برای شکل گیری تنش‌های پنهان و آشکار میان دو طرف تبدیل شده بود، مرتبط با فعالیت گسترده نهادهای نظامی و اطلاعاتی اسرائیل در خاک جمهوری آذربایجان است که مقامات جمهوری اسلامی ایران را نگران کرده است.

در تازه ترین خبرها از روابط تهران-باکو، ابراهیم رئیسی و الهام علی اف، رؤسای جمهور دو کشور در حاشیه شانزدهمین اجلاس سازمان همکاری اقتصادی اوکو در تاشکند، پایتخت ازبکستان با یکدیگر دیدار کردند. باید دید چالش دستگاه دیپلماسی ایران در قفقاز جنوبی و روابط با جمهوری آذربایجان در سال ۲۰۲۴ چه شکلی به خود می گیرد و چه تحولات جدیدی را به خود خواهد دید.

طالبان و بحرانی به نام حقایب

باروی کار آمدن طالبان در مردادماه ۱۴۰۰، تهران با ابراز رضایت از خروج ایالات متحده از افغانستان، مبادلات و گفت‌وگوهای خود را با مقامات طالبان که از ماه‌های پایانی دولت دوازدهم از سطح پنهانی و امنیتی به رسانه‌ها کشیده شده بود، با دست بازتری به صورت علنی آغاز کرد. انتقادات صورت گرفته نسبت به این نزدیکی اما با این پاسخ مواجه می شد که ایران به سبب همسایگی مرز طولانی ۹۰۰ کیلومتری، محکوم به ارتباط با هیئت حاکمه افغانستان وزای هر تغییر و تحولاتی است و موضوع حقایب کشور از رودخانه هیرمند نیز به عنوان یکی از موضوعات فیمابین، نیازمند برقراری روابط است. شاید اما تهران تصور می کرد امارت اسلامی به دلیل عدم مشروعیت بین المللی و مشکلات متعدد داخلی، این فضا را برای ایران مهیا کند که در غیاب حکومت مقتدر در ارگ کابل، حقایب خود را به صورت کامل از این کشور دریافت کند؛ تحلیل و تصویری که خیلی زود، اشتباه بودنش به اثبات رسید.

همین مسئله نیز موجب شد تا مسئله حقایب منجر به بروز تنش چندین باره میان تهران و کابل شود؛ در ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۲ (۱۸ خرداد ۲۰۲۳)، ابراهیم رئیسی، رئیس جمهور در جریان بازدید از استان سیستان و بلوچستان در اظهاراتی درباره حقایب هیرمند به مقامات افغانستان هشداد داد؛ رئیسی گفت: «به حاکمان افغانستان اخطار می کنم، حقایب مردم سیستان و بلوچستان را بدهند. اجازه نخواهیم داد حق مردم ما تضییع شود. حرف من را جدی بگیرید تا بعداً گلایه نکنید». در ادامه این سخنان ابراهیم رئیسی، وزیر امور خارجه نیز طالبان را به ابزار فشار تهدید کرد؛ حسین امیرعبداللهی گفت: «از مقامات افغانستانی خواسته شده، هیئتی ایرانی با هدف بررسی ذخایر آبی سد کجکی که منشأ حقایب ایران از رود هیرمند است به این کشور سفر کند و در صورت مخالفت با این درخواست، از ابزار فشار استفاده خواهد شد.»

امارت اسلامی افغانستان اطلاعیه‌ای را در واکنش به اظهارات رئیس جمهور کشورمان درباره حقایب هیرمند منتشر کرد. در این اطلاعیه آمده است: «از اینکه در سال‌های اخیر در افغانستان و منطقه خشکسالی رخ داده و سطح آب پایین آمده است به شمول دریای هلمند تعداد زیادی از ولایات و مناطق کشور از خشکسالی رنج می برند و آب کافی وجود ندارد. در چنین وضعیتی، خواست مکرر ایران برای آب و اظهارات نامناسب در رسانه‌ها از زبان آوری می دانیم. مقامات ایرانی ابتدا باید معلومات خود را در مورد آب هلمند تکمیل نمایند و بعد از آن با الفاظ مناسب، خواست‌شان را مطرح کنند.»

طالبان در حالی در اطلاعیه خود از عدم وجود آب سخن به میان آورده بود که در نخستین واکنش‌ها به این اظهارات، سخنگوی سازمان فضایی ایران در توییتر نوشت: «سازمان فضایی ایران با استفاده از ماهواره خیام، رودخانه هیرمند را پایش کرده است. تصاویر ماهواره‌ای نشان می دهد که حکومت افغانستان در برخی نقاط با انحراف مسیر آب و ایجاد بندهای متعدد، مانع از رسیدن آب به ایران شده است. آماده‌ییم داده‌های مربوطه را در اختیار وزارت خارجه قرار دهیم.» حجت میان‌آبادی، پژوهشگر حوزه دیپلماسی آب نیز در این خصوص نوشت: «منابع آب‌های سطحی چیزی نیستند که بتوان روی آن‌ها چادر کشید و تصور کنیم که پنهان‌شان کردیم و با صدور بیانیه و نه رویکرد و ابزارهای اعتمادسازی صرفاً ادعا کنیم که آب نیست.»

این اطلاعیه بار دیگر واکنش تهران را به همراه داشت و وزیر امور خارجه در توییتر نوشت: «در ماه‌های اخیر مکرراً از ملا متقی، سرپرست وزارت خارجه افغانستان خواستم طبق عهدنامه هیرمند، به تعهدات خودشان عمل کنند و امکان بازدید هیئت‌های فنی و سنجش میزان آب فراهم کنند، که نکردند. سیستان از خشکسالی رنج می برد. ملاک بود و نبود آب، بازدید فنی و عینی است و نه صدور بیانیه سیاسی.» وزارت امور خارجه نیز در ادامه بیانیه‌ای را منتشر کرد که در بخشی از آن آمده است: «اعلامیه مورخ ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۲ طرف افغانستانی درباره حقایب هیرمند حاوی مطالب متناقض و نادرست بوده و وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران آن را قویاً رد می کند.» دستگاه دیپلماسی همچنین تأکید کرده است که «اظهارات متعدد برای عدم تحویل حقایب قانونی جمهوری اسلامی ایران از جمله طرح موضوع خشکسالی و کم شدن آب در هیرمند، مستلزم بررسی‌های کارشناسی، وفق مفاد معاهده بوده و تاکنون توسط کارشناسان جمهوری اسلامی ایران راستی‌آزمایی نشده است، لذا اتخاذ چنین

مواضعی، غیر حقوقی و غیرقابل قبول است. تا زمانی که به کارشناسان جمهوری اسلامی ایران اجازه داده نشود که طبق معاهده هیرمند به خصوص ماده ۵ پروتکل شماره یک آن معاهده، از مسیر و بالادست هیرمند بازدید کنند، هرگونه اظهارنظر در خصوص کاهش آب هیرمند پذیرفته نیست.»

مسئله حقایب و همچنین درگیری‌های گاه و بی‌گاه نیروهای مرزبان دو کشور موجب شده است تا موضوع افغانستان به‌عنوان چالشی در سال ۲۰۲۳ دستگاه دیپلماسی ایران به سال جدید وارد شده و همچنان ادامه داشته باشد.

خاور میانه طوفان زده

وقوع عملیات طوفان الاقصی توسط حماس در ساعات اولیه روز ۱۵ مهرماه (۷ اکتبر)، نه تنها اسرائیل که جهان را با شوکی مواجه کرد که اکنون و با گذشت بیش از ۹۰ روز همچنان کلیه روندها، تحولات و سیاست‌ها شکل گرفته، سایه‌ای از آنچه در فلسطین اشغالی در جریان است را در خود دارد. دستگاه دیپلماسی ایران که از سومین ماه از سال گذشته میلادی در تلاش بود تا پس از از سرگیری روابط با عربستان، دستاوردهای منطقه‌ای خود را به تکرار این تحول در قبال مصر و اردن تکمیل کند نیز در هفته‌های گذشته تمامی توان و انرژی خود را معطوف به سه هدف اصلی حمایت از فلسطین، حفظ امنیت ایران و فاصله از کانون بحران و کنترل دامنه جنگ و جلوگیری از افزایش تنش قرار داده است.

به منظور نیل به این اهداف نیز حسین امیرعبداللهیان مجموعه‌ای از مکالمات تلفنی، سفرها و دیدارها را از روزهای نخست وقوع این بحران در دستور کار قرار داده است. این در حالی است که اقدامات او و دستگاه دیپلماسی در این رابطه بارها با انتقاد تحلیلگران و افکار عمومی مواجه شده است که مواضع، تکرار آن‌ها و همچنین دستاوردهای سفرهای وزیر خارجه را زیر سوال برده‌اند.

رئیس دستگاه دیپلماسی ایران در جریان نخستین سفر منطقه‌ای خود پس از آغاز جنگ در غزه نیز گفته بود: «به رژیم صهیونیستی از طریق حامیان‌ش اعلام کردیم که اگر جنایت‌هایش در غزه متوقف نشود، فردا دیر خواهد بود. امیدواریم که تلاش‌های سیاسی مانع گسترش دایره جنگ شود در غیر این صورت هیچ کس نمی داند که در ساعات آتی چه اتفاقی رخ خواهد داد.» وزیر امور خارجه در تازه‌ترین اظهارات خود در همین رابطه در حاشیه نشست «وضعیت حقوق بشر در سرزمین‌های اشغالی فلسطین، اعلامیه جهانی حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بین‌المللی» که در مقر اروپایی سازمان ملل در ژنو برگزار شد، گفت: «اگر وضعیت در فلسطین اشغالی ادامه پیدا کند، امکان وقوع یک انفجار غیرقابل پیش‌بینی و غیرقابل کنترل در منطقه وجود دارد؛ این چیزی است که آمریکایی‌ها تا امروز درک نکرده‌اند و چنانچه درک نکنند پیامدهای آن دامن آمریکا را هم قویاً خواهد گرفت.» برخی از تحلیلگران این سخنان و هشدارهای امیرعبداللهیان را پس از طولانی شدن جنگ که حتی منجر به ورود زمینی اسرائیل به غزه شده است، فاقد اعتبار دانسته و اعلام می کنند، امیرعبداللهیان با علم بر اینکه ایران توان بازدارندگی در قبال آنچه در منطقه در حال وقوع است را ندارد و حتی بارها بر این موضوع تأکید کرده است که نیروهای مقاومت در منطقه از ایران دستور نمی گیرند، چرا تا این میزان بر هشدارهای خود پافشاری کرده و آن‌ها را تکرار می کند؛ این موضوع همچنان با گذشت بیش از ۹۰ روز از آغاز جنگ در غزه یکی از انتقادات پرتکرار در خصوص وزارت امور خارجه است.

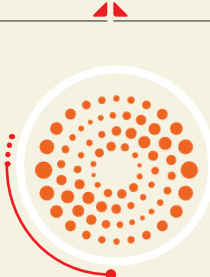
با این حال نمی‌توان این واقعیت را نیز نادیده گرفت که دستگاه دیپلماسی در تلاش است تا با پیروی از سیاست اعلامی رهبر انقلاب مبنی بر فلسطینی دانستن طوفان الاقصی، ایران را از کانون بحران دور نگاه داشته و تنش را کنترل کند. در همین راستا نیز نمایندگی ایران در سازمان ملل متحد روز ۱۵ اکتبر در بیانیه‌ای اعلام کرد: «اگر رژیم آپارتاید اسرائیل قصد حمله به ایران، منافع و اتباع آن را نداشته باشد، ایران در این درگیری مداخله نخواهد کرد. جبهه مقاومت توانایی دفاع از خود را دارد.» نمایندگی ایران در سازمان ملل متحد همچنین پس از آنکه انگشت اتهام در خصوص حمایت و برنامه‌ریزی عملیات‌های انصارالله یمن به سوی ایران نشانه رفت، در نامه‌ای به شورای امنیت در خصوص ادعای آمریکا در خصوص دستورپذیری نیروهای مقاومت از ایران نوشت: «علاوه بر نامه‌های قبلی ما، از جمله آخرین نامه مورخ ۴ دسامبر ۲۰۲۳ (S/2023/95)، مایلیم اتهامات بی‌اساس مطرح شده علیه نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در نامه نماینده ایالات متحده در سازمان ملل خطاب به رئیس شورای امنیت مورخ ۲۹ دسامبر ۲۰۲۳ را قویاً رد کنیم.» نمایندگی ایران در نامه خود نوشت: «جمهوری اسلامی ایران بار دیگر تأکید می کند که هیچ گروه وابسته به نیروهای مسلح این کشور چه در سوریه، چه در عراق و چه در جاهای دیگر، تحت کنترل مستقیم این کشور یا به نمایندگی از آن فعالیت نمی کند. در نتیجه ایران مسئولیتی در قبال اقدامات هیچ فرد یا گروهی در منطقه ندارد.» اقدامات فوق قطعاً مهمترین ابتکار تهران در جهت حفظ منافع کشور و کنترل سطح تنش در پیرامون کشور است. با این حال با طولانی شدن جنگ در غزه و پیچیده شدن تحولات در این حوزه، هر روز بر سطح بحران‌های پیرامونی در منطقه افزوده شده و همین امر چالشی جدی برای دستگاه دیپلماسی ایران در سال ۲۰۲۴ است.

دیپلمات‌ها

برقراری تماس غیرمستقیم با ایران

یک مقام ارشد وزارت امور خارجه آمریکا گفت، یکی از اهداف سفر وزیر امور خارجه این کشور به منطقه برقراری تماس غیرمستقیم با ایران برای جلوگیری از تشدید تنش‌ها است. هم‌زمان با ادامه جنگ رژیم صهیونیستی علیه فلسطینیان در نوار غزه و حملات نیروهای مقاومت منطقه به سربازان و کشتی‌های ایالات متحده در منطقه از جمله در دریای سرخ، مقامات آمریکایی می گویند در حال بررسی چگونگی پاسخ به این حملات هستند. ایالات متحده تاکنون از طریق حمله به نیروها و زیرساخت‌ها در عراق و سوریه و هدف قرار دادن موشک‌ها و پهپادهای شلیک‌شده توسط انصارالله یمن به حملات علیه مواضع خود پاسخ داده است. مقامات آمریکایی همچنین مدعی هستند «از طریق کانال‌های غیرمستقیم به ایران گفته‌اند که حملات گروه‌های مورد حمایتش علیه مواضع آمریکادر منطقه باید متوقف شود و در صورت لزوم از خود دفاع خواهد کرد.» ایران بارها اعلام کرده «نیروهای نیابتی» در منطقه ندارد و گروه‌های مقاومت و همچنین ارتش یمن بر اساس منافع کشورهای خود اقدام می کنند. مقامات آمریکایی مدعی اند، واشنگتن عمیقاً تمایلی نداشته است که از آنچه «حملات دفاعی» عنوان می کند و همچنین «دیپلماسی غیرمستقیم» فراتر رود؛ این در حالی است که پنتاگون گزینه‌های مختلفی را به «جو بایدن» رئیس جمهور آمریکا برای حمله به مواضع انصارالله در داخل یمن، در صورت انتخاب این رویکرد ارائه کرده است. بیشتر اما رسانه‌های آمریکایی خبر داده بودند مقام‌های کاخ سفید درباره اقدام علیه یمن به دلیل عواقب آن دچار تردید هستند. یک مقام ارشد وزارت امور خارجه آمریکا روز جمعه مدعی شد: «برقراری تماس غیرمستقیم با ایران برای جلوگیری از درگیری گسترده‌تر در خاور میانه، محور اصلی سفر آنتونی بلینکن، وزیر امور خارجه آمریکا به منطقه در چند روز آینده خواهد بود.» وزیر امور خارجه ایالات متحده در دیدار با سران کشورهایی که با آن‌ها دیدار می کند، تأکید خواهد کرد، واشنگتن نمی خواهد شاهد آن باشد که تنش‌ها تشدید شده است و درصدد تشدید آن نیست. این مقام آمریکایی افزود: انتظار می رود که این پیام از طریق کشورهایی که با ایران ارتباط دارند به تهران و گروه‌های مورد حمایت آن منتقل شود.

متمم؛ داعش خراسان

خبرگزاری رویترز به نقل از منابع آگاه گزارش داد، اطلاعات جمع‌آوری شده توسط آمریکا نشان می دهد که شاخه داعش در افغانستان، موسوم به داعش خراسان مسئول انفجارهای تروریستی در کرمان بوده است. دو منبع آگاه که خواستند نام‌شان فاش نشود به خبرگزاری رویترز گفتند که رهگیری‌های ارتباطات و اطلاعات جمع‌آوری شده توسط ایالات متحده تأیید می کند که شاخه داعش مستقر در افغانستان مسئول دو انفجار تروریستی روز چهارشنبه در شهر کرمان ایران بوده است که نزدیک به ۹۰ نفر کشته بر جای گذاشت. یک منبع در اظهارات خود تأکید کرد، اطلاعات به‌دست‌آمده واضح و غیرقابل انکار است. این دو منبع آگاه بدون ارائه جزئیات بیشتر گفتند، این اطلاعات شامل رهگیری‌های ارتباطی است. پیشتر گروه تروریستی داعش روز پنج‌شنبه با انتشار پیامی مسئولیت حادثه تروریستی در کرمان را بر عهده گرفت و اعلام کرد، این حمله را دو عامل انتحاری با کمربندهای انفجاری در مراسم سالگرد سردار قاسم سلیمانی، فرمانده ارشد نظامی ایران که در سال ۲۰۲۰ در حمله هوایی آمریکا در عراق ترور شد، انجام دادند. این گروه تروریستی اما مشخص نکرد که شاخه مستقر در افغانستان، موسوم به داعش خراسان (ISIS-K) مسئول بمب‌گذاری‌ها در شهر کرمان ایران بوده است. به گفته این منابع آگاه، ایالات متحده اطلاعات کاملاً روشنی دارد که داعش خراسان این حمله را انجام داده است.